

5. Мельничук С.М. Правоохоронно-правозастосовна діяльність здійснення функцій держави: проблеми сучасного розуміння // С.М. Мельничук/. Інформація і право. – 2015. - № 2(14). – С.152-160; 9арк.

УДК 342.22:351.74

С.М.Мельничук, к.ю.н.,
доцент

Правоохоронна правозастосовна діяльність здійснення функцій держави: проблеми сучасного розуміння

Анотація. На підставі аналізу наукових точок зору та відповідних нормативно-правових актів розроблено авторське поняття правоохоронної форми правозастосовної діяльності здійснення функцій держави, виявлено основні її властивості. Детально проаналізовано нормативні акти, які виступають підґрунтям цієї діяльності, визначають правовий статус правоохоронних органів. Доказано відсутність принципового розмежування термінів «захист» та «охорона».

Ключові слова: правоохоронна діяльність, правова діяльність, правоохоронний орган, функції держави, захист, охорона, правозастосовна діяльність.

Аннотация. На основании анализа научных точек зрения и соответствующих нормативно-правовых актов разработан авторское понятие правоохранительной формы правоприменительной деятельности осуществление функций государства, выявлены основные ее свойства. Детально проанализированы нормативные акты, которые выступают основой этой деятельности, определяющие правовой статус правоохранительных органов. Доказано отсутствие принципиального разграничения терминов «защита» и «охрана».

Ключевые слова: правоохранительная деятельность, правовая деятельность, правоохранительный орган, функции государства, защита, охрана, правоприменительная деятельность.

Summary. On the basis of scientific opinions and related legal acts developed the concept of copyright enforcement forms of enforcement of the functions of the state, found its main properties. Detailed analyzes regulations that act as the basis of this activity, define the legal status of the police. Proved no fundamental distinction of the terms «protection» and «protection».

Keywords: law enforcement, legal activities, law enforcement, state functions, defense, security, law enforcement activities.

Постановка проблеми. Здійснення функцій держави відбувається у різноманітних формах, серед яких правові форми займають чільне місце. Інституції, в силу своїх повноважень, визначених чинним законодавством, на тому чи іншому етапі втілення напрямів діяльності держави в життя, прикладають всі зусилля з метою надання цьому складному процесу ефективності. Поруч із іншими правовими формами, правоохоронна діяльність виступає в ролі гаранта права, оскільки саме поняття «правоохоронний» означає перш за все захист, охорону права, закону від неправомірних посягань, що є надзвичайно актуальним з огляду на процеси, що відбуваються в суспільстві.

Забезпечення гармонізації та рівноваги всієї сукупності суперечливих інтересів суспільства має на меті створення оптимального суспільного порядку в державі а відтак й ефективного здійснення її функцій. Кожне з цих завдань, якраз і

виконується за допомогою правоохоронної правозастосовної діяльності, яка здійснюється державними органами і деякими недержавними організаціями, у межах та формах визначених чинним законодавством, й спрямована на охорону законності і правопорядку, захист прав і свобод людини, боротьбу зі злочинністю та іншими правопорушеннями.

Стан дослідження. Проблематика правоохоронної діяльності у різні історичні періоди привертала увагу вчених серед яких Г. Еллінек, І Кант, Б.О. Кістяківський, П.І. Новгородцев, Л.Й. Петражицький, Г.Ф. Шершеневич; В.Д. Ардашкіна, В.І. Гоймана, С. Лихова, В.А. Моршиніна; О.М. Бандурка, О.Г. Братко, Ю.А. Ведернікова, К.Ф. Гуценко, М.В. Коваль, В.Г. Лукашевича, М.І. Мельника, В.І. Осадчого, І.В. Солов'євича, М.І. Хавронюка, О.В. Шмоткіна, Н.С. Юзикова та інші. Втім, незважаючи на актуальність і потребу в цілісному дослідженні правоохоронної правозастосовної діяльності як правової форми здійснення функцій держави, науковці та практики зазвичай фрагментарно підходять до її вивчення, що не дозволяє сформулювати доктринальне розуміння досліджуваної категорії.

Метою статті є дослідження і розкриття правоохоронної форми правозастосовної діяльності здійснення функцій держави для формування її поняття та виокремлення властивостей.

Виклад основного матеріалу. Сучасні процеси державотворення вимагають чіткої всебічної регламентації діяльності функціонування правоохоронних інституцій, з огляду на компетенцію, в структуру якої входить вирішення юридичних справ і можливість спиратися на застосування державного примусу. Адже як справедливо зазначає О.Соколенко, що наразі в Україні не є новою констатація відсутності узгодженої цілеспрямованої та послідовної державної політики у сфері правоохоронної діяльності, у тому числі через суперечливість її теоретико-методологічних засад, що впливають на неоднозначність розуміння сутності цієї діяльності та її напрямів [1, с.70].

Проблематика правоохоронної правозастосовної діяльності як правової форми здійснення функцій держави складна й багатогранна з огляду на те, що забезпечення й охорона прав і свобод громадян, фізичних та юридичних осіб від протиправних посягань, забезпечення принципу законності, а також охорони встановленого в державі правопорядку є прерогативною метою держави. Пізнання правоохоронної діяльності як відносно самостійного явища правової дійсності, з метою досягнення категоріальної чистоти, потребує відокремлення від не суттєвих йому властивостей, з'ясування відношень з іншими суміжними правовими поняттями тощо.

Актуальним в процесі дослідження правоохоронної діяльності як форми здійснення функцій держави видається й з'ясування змісту термінів «охорона» і «захист», і як наслідок встановлення співвідношення понять «правоохоронна діяльність» і «правозахисна діяльність».

Аналіз нормативних джерел, що є правовою основою правоохоронних органів до яких з огляду на ч.1ст.2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» відносять такі органи як органи прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або

правоохоронні функції [2], дозволив дійти висновку, що нормативно-правові акти зазвичай не містять пояснень до термінів «правоохоронна діяльність», «правоохоронний орган» а останні органи не віднесені Законом України «Про основи національної безпеки України» до відповідних суб'єктів у сфері забезпечення національної безпеки[3].

Так, наприклад, Закон України «Про Службу безпеки України» тільки зазначає, що Служба безпеки України – державний правоохоронний орган спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України (ст.1) тощо [4].

В проекті Закону про Національну поліцію №2822 від 13.05.2015 взагалі не міститься вказівка на правоохоронний орган. Так в ч.1 ст. 1 зазначається, Національна поліція – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічного порядку та громадської безпеки [5]. Вказаний проект закону, у світлі загальнодержавних процесів, зумовлених внутрішніми та зовнішніми факторами, дещо змінює звичну риторику і пріоритети на «служіння суспільству і призначений для охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічного порядку та громадської безпеки» в чому проглядається новий зміст відносин між державою та особою в цілому. З такої позиції положення ст. 3 Конституції України «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави»[6], не видаються декларативними.

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначає правовий статус адвокатури як правозахисного органу [7].

Зважаючи на зазначене, можна дійти висновку, що в нормативно-правових актах України означені терміни подекуди ототожнюються. Втім здебільшого, термін «правоохоронні органи» вживається щодо державних органів, а термін «правозахисні органи» – громадських організацій. Таким чином, розрізнення відбувається не за змістом а за органами, які здійснюють таку діяльність.

В довідково-роз'яснювальних джерелах містяться наступні етимологічні значення окреслених термінів: за тлумачним словником «охорона» – оберігання кого / чого-небудь, вартування, сторожування і «захист» – заступництво, охорона, підтримка [8]; за енциклопедичним словником Брокгауза і Ефрона «охорона» – захист, забезпечення сприятливих умов та «захист» – судова, сукупність процесуальних дій, спрямованих на спростування обвинувачення чи пом'якшення відповідальності обвинуваченого (підсудного) [9]; за юридичною енциклопедією «охорона» - захист, забезпечення і «захист» – забезпечення, охорона [10]. Таким чином, можна говорити про відсутність будь якого принципового розмежування, в тому числі й семантичного, між термінами «охорона» і «захист». Вважаємо, що вказані терміни до певної міри варто використовувати як синоніми, окрім випадків коли більш рельєфним щодо ситуації буде використання одного із означених термінів.

В науковій юридичній літературі розмежування цих понять відбувається з огляду на зміст діяльності. Так, охорона зазвичай пов'язується з профілактикою, а захист – з відновленням порушеного суб'єктивного права.

Разом з тим, таке трактування дискусійне, оскільки органи виконують не лише завдання з відновлення порушеного суб'єктивного права і припинення реальної небезпеки його порушення, але й водночас здійснюють превентивну функцію і навпаки. «Охорону» можна розглядати як родове поняття, котре охоплює «захист». Тому, вважаємо розмежування правоохоронної і правозахисної діяльності надто умовним та таким, що не відповідає вимогам уніфікації та однозначності юридичної термінології.

В радянський період розвитку юридичної науки поширеним було розуміння що «правоохоронна діяльність – це форма здійснення функцій соціалістичної держави за допомогою владної оперативної діяльності органів соціалістичної держави з охорони норм права від порушень, захисту наданих громадянам суб'єктивних прав та забезпечення виконання покладених на них юридичних обов'язків. Зміст цієї діяльності М.І. Байтін вбачав в тому, що «вона включає в себе заходи щодо попередження правопорушень, розслідування всіх обставин справи та з'ясування істини в кожному випадку правопорушення, дозвіл в установленому порядку конкретних справ про порушення правових норм, а також можливих правових колізій та суперечок, застосування правових санкцій відносно правопорушників та забезпечення реалізації їх юридичної відповідальності [11, с.]. Втім, погоджуємося з твердженням А.М.Кучука, що праці радянських вчених були, певним чином, ідеологізованими. Тому нині, досліджуючи правоохоронну діяльність, слід враховувати надбання юридичної науки та сучасні тенденції розвитку суспільства, виходити за межі нормативного підходу до право розуміння. Адже процеси гуманізації, що відбуваються в сучасному світі супроводжуються актуалізацією концепції природного права тобто превалювання загальнолюдських цінностей при розв'язанні будь-яких завдань, що стоять перед державою, залучення громадськості до участі в управлінні державою, вирішення питань загальнодержавного значення, процеси гуманізації та міжнародного співробітництва [12, с.4]. Однак, попри широку та регламентовану участь громадян в охороні правопорядку та державного кордону в Україні, за чинним законодавством, можлива тільки державна правоохоронна діяльність. Недержавну правоохоронну діяльність не передбачено.

Зважаючи на значимість правоохоронної діяльності держави у процесі здійснення її функцій, в сучасній науковій літературі мають місце цікаві концепції у її вивченні. Втім здебільшого автори пізнають правоохоронну діяльність через призму її органів а не змісту самої діяльності. Правоохоронну діяльність нерідко пропонують розглядати не тільки з позицій теорії держави і права але й через призму адміністративного права. При цьому стверджують, що саме норми цієї галузі права регулюють управлінські відносини. Так, М.В.Корнієнко, пропонує висновки, які на його переконання повинні бути змістом сучасної парадигми правоохоронної діяльності: правоохоронна діяльність є основним напрямом діяльності органів державної влади в межах якого реалізується правоохоронна функція держави; зважаючи на те, що один із важливих принципів діяльності державних органів є принцип законності а суб'єкти правоохоронної діяльності є органами на яких покладається завдання організації та виконання приписів чинних законів, то правоохоронна діяльність має розглядатися як діяльність управлінська й через адміністративно-правову призму [13, с.35]. Такі погляди не видаються переконливими, оскільки принцип законності є загальним принципом й властивий не тільки правоохоронній діяльності, більше того не є визначальним у наданні

повноважень органам державної влади. За таких обґрунтувань можна стверджувати про конституційно-правову чи іншу модель розгляду. Відтак питання правоохоронної функції держави є дискусійним та малодослідженим. Якщо це функція то під нею слід розуміти напрям діяльності держави, в протилежному випадку форма це перш за все видова, процедурно-процесуальна характеристика.

Попри наведені погляди існують й інші, за якими правоохоронну діяльність розглядають: через перелік правоохоронних органів – Н.В.Угольнікова [14], І.Ю.Белий [15] та інші; через звернення до переліку ряду функцій з якими вона пов'язана – В.М. Фокін [16], Н.С.Юзікова [17] та інші.

Вказані погляди без заперечення можуть бути методологічно-вартісними та плідно використовуватися в аспектральному дослідженні як самої правоохоронної діяльності так і правоохоронних органів в цілому. Однак, метою дослідження виступає насамперед правоохоронна діяльність – як правова форма діяльності держави по здійсненні її функцій, яка має тільки її властивий зміст який полягає насамперед в охороні суспільних відносин, захисті індивіда від правопорушень і притягнення винних до відповідальності тощо. Органи держави покликані тією чи іншою мірою здійснювати правоохоронну діяльність, суть якої полягає саме в охороні права, тому вона є правовою формою діяльності та одним із різновидів правозастосовної діяльності. Саме до такої позиції схильні такі науковці як Ю.А.Ведерніков, В.К.Карпунчев, В.К.Шкарупа та інші. Вони розглядають правоохоронну діяльність як різновид правозастосовної діяльності, особливістю якої є виявлення правопорушень та розгляд справ: «під правоохоронною діяльністю слід розуміти правозастосовну діяльність з охорони права спеціально уповноважених на те органів за встановленою в законі процедурою, що полягає в розгляді юридично значущих справ, виявленні правопорушень та обвинуваченні осіб, винних у їх вчиненні, у застосуванні до правопорушників примусових заходів регламентованих законом, а також у представництві й захисті прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб» [18, с.111]. В.В.Дума вважає, що правозастосовна правоохоронна діяльність – сукупність юридично значущих дій правоохоронних органів держави, посадових осіб по створенню індивідуально-правових приписів, які є засобом застосування правових норм відповідно до конкретних життєвих ситуацій, пов'язаних з охороною і захистом прав та свобод фізичних та юридичних осіб [19, с.65]. У наведеному визначенні, автор бере за основу «конкретну життєву ситуацію» тобто таким чином змінюється риторика із боротьби з правопорушеннями – негативним явищем суспільства – як мета діяльності на боротьбу з конкретними правопорушеннями. За таких обставин метою цієї діяльності буде перш за все охорона прав і свобод людини та громадянина, контроль за співмірністю діяльності суб'єктів права й нормативними приписами, через які відбувається індивідуалізація загальних правових правил поведінки, а вразі виявлення порушення – вживати заходи державного примусу до правопорушників.

Таким чином, з огляду на визначення, до істотних ознак правоохоронної діяльності зазвичай відносять такі як: покладання реалізації правоохоронної діяльності на спеціально уповноважені державні органи; здійснення цієї діяльності не будь-якими способами, а лише юридичними заходами впливу що відповідають приписам закону чи іншого правового акта; реалізація правоохоронної діяльності у встановленому законом порядку, з дотриманням певних процедур.

А.М.Кучук визначає ознаки правоохоронної діяльності і розкриває їх зміст. Автор акцентує, що вказані ознаки правоохоронної діяльності слід розглядати в їх сукупності, й лише тоді, коли вони всі притаманні певному виду діяльності, діяльність можна вважати правоохоронною. Вказується, що до ознак правоохоронної діяльності слід віднести такі: 1) спрямованість на охорону прав і свобод людини, законності та правопорядку, усіх врегульованих правом суспільних відносин; 2) реалізується на підставі та відповідно до закону і, переважно, у відповідній процесуальній формі; 3) при її здійсненні застосовуються, як правило, правові засоби; 4) здійснюється спеціально уповноваженими суб'єктами на професійній основі [12, с.15]. Автором доцільно акцентується увага на першій ознаці правоохоронної діяльності, яка дозволяє зробити наступний висновок: правоохоронна діяльність виходить за межі охоронних норм права та охоронних правовідносин на що вказують й інші науковці. Хоч, дійсно, в більшості випадках діяльність суб'єктів правоохорони пов'язана з припиненням правопорушення та притягненням винних до юридичної відповідальності, основним напрямом їх діяльності має бути профілактика протиправної поведінки особи, що не може бути обмежена лише правоохоронними відносинами.

В.Дума пропонує широкий набір ознак правозастосовної правоохоронної діяльності:

- виявляється на практиці як владна, творча правоохоронна діяльність державних органів щодо реалізації функцій держави;
- пов'язана з реалізацією охоронної функції права;
- у процесі її реалізації відбувається втілення в життя охоронних норм права;
- здійснюється в процесі охоронних правовідносин. Носій суб'єктивного права в охоронних правовідносинах виступає як потерпілий, а носій юридичних обов'язків – як правопорушник. Окрім того, в охоронних правовідносинах є ще один суб'єкт (третья сторона) – орган держави, що наділений повноваженням застосовувати санкцію відносно правопорушника;
- здійснюється шляхом видання охоронних правозастосовних актів з приводу реалізації конкретних охоронних норм права. Одержаний під час юридичної кваліфікації висновок знаходить свій вираз у вигляді правозастосовного акта та виступає кінцевим результатом правоохоронної форми правозастосовної діяльності;
- пов'язана з повсякденним вирішенням різнопланових питань охорони правопорядку;
- проявляється і у попереджувальній охороні встановлених законом прав і свобод членів суспільства;
- у процесі її здійснення уповноважений орган позбавлений права діяти інакше ніж на основі закону або виходити за межі наданих йому повноважень. У процесі правоохоронної правозастосовної діяльності можуть бути використані лише офіційні та правомірні засоби впливу на юридичну або фізичну особу;
- в переважній більшості випадків невід'ємною складовою правоохоронної правозастосовної діяльності є правовий примус;
- у деяких випадках може здійснюватись і за допомогою добровільних заходів. Зокрема в трудовому праві можливе добровільне відшкодування працівником збитку, що був завданий ним підприємству, установі чи організації;

– чіткі вимоги щодо процесуального оформлення правоохоронної правозастосовної діяльності;

– виступає одним із засобів надійності та ефективності функціонування правоохоронного механізму в цілому [20, с.5].

Висновки. Аналізуючи різноманітні точки зору сучасної теорії держави та права щодо визначення поняття «правоохоронна діяльність», ознак цього виду діяльності, нормативно-правовий матеріал, слід відмітити відсутність єдиного наукового підходу до вирішення таких принципово важливих питань як визначення дефініції правоохоронної діяльності, характерних її властивостей і це викликає певні труднощі.

З огляду на екскурс до наукової парадигми з урахуванням сучасних державотворчих процесів, пропонуємо авторське бачення на цю проблему.

Правоохоронна форма правозастосовної діяльності – це детермінований змістом функцій держави нормативно-визначений перебіг процесу правозастосовної діяльності компетентних органів державної влади та уповноважених недержавних організацій в режимі законності, спрямований на забезпечення законності й правопорядку, захист та охорону прав і свобод людини і громадянина шляхом створення щодо конкретних життєвих ситуацій індивідуально-правових приписів в межах та спосіб визначених чинним законодавством.

Найбільш характерними для цієї діяльності є ознаки, які на наш погляд повною мірою відображають досліджувану правову категорію: 1) має державно-владний характер; 2) обов'язкова присутність особливого суб'єкта – уповноваженого державного органу чи посадової особи. Здійснювати таку діяльність має лише компетентна, фахово підготовлена, вповноважена державою посадова особа. Громадяни та недержавні організації виступають лише в ролі учасників цієї діяльності а не суб'єктів, оскільки право здійснювати такі дії не можуть делегуватись іншій посадовій особі; 3) спрямована на охорону прав та свобод людини і громадянина забезпечення законності та правопорядку; 4) діяльність яка повинна відбуватися в режимі законності; 5) здійснюється за нормативно визначеною процедурою. Порядок її здійснення регламентований особливими процедурними (процесуальними) нормами, що містяться в процедурних галузях; 6) в окремих випадках дана діяльність опирається на можливість застосування примусових заходів; 7) являє собою складний стадійний процес; 8) має до певної міри творчий характер; 9) є діяльністю, в результаті якої відбувається винесення індивідуально-конкретних приписів; 10) результати діяльності оформляються індивідуальним юридичним актом, який повинен відповідати вимогам юридичної техніки.

Всі перераховані складові правоохоронної діяльності, що проводиться уповноваженими органами, в цілому, спрямовані на забезпечення законності, справедливості, обґрунтованості, своєчасності та якості прийнятих цими органами рішень. Адже правова природа правоохоронної форми правозастосовної діяльності обумовлена правом і об'єктивною необхідністю впливу на суспільні відносини для забезпечення відповідності їх змісту тим, які зафіксовані за допомогою права

Список використаних джерел.

1. Соколенко О. Напрями правоохоронної діяльності: особливості теоретичного розуміння / О.Соколенко // Вісник Київського національного у-ту імені Т.Шевченка. Юридичні науки. – 2012. – Вип.93. – С.69-72.

2. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України № 3781-ХІІ від 23.12.1993 // Відомості Верховної Ради України / . – 1994 р. – № 11. – стаття 50
3. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 № 964-IV// Офіційний вісник України / . – 2003. – № 29. – С. 38. – ст. 1433
4. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 № 2229-ХІІ // Відомості Верховної Ради України / . – 1992. – № 27. – стаття 382
5. Про Національну поліцію : Проект Закону №2822 від 13.05.2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/>
6. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст.141.
7. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI / Офіційний вісник України // . – 2012. – № 62. – С. 17. – ст. 2509
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст] / В. М. Білоножко [та ін.] ; Ін-т укр. мови НАН України, Ін-т мовознав. НАН України, Всеукр. т-во «Просвіта» ім. Тараса Шевченка. – К. : Дніпро, 2009. – 1332 с.
9. Энциклопедический Словарь Ф. А. Брокгауза и И. А. Ефрона – В 86 полутомах с иллюстрациями и дополнительными материалами, С.-Петербург, 1890-1907: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vseslova.com.ua/word/%>
10. Шемшученко Ю.С. Юридична енциклопедія: в 6 т. / Рекдол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К.: «Укр. енцикл.», 1998. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://leksika.com.ua/legal/>.
11. Байтин М. И. Сущность и основные функции социалистического государства / М. И. Байтин. – Саратов: Изд-во при Саратовском госуд. ун-те, 1979. – 302 с.
12. Кучук А.М. Теоретико-правові засади правоохоронної діяльності в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01/ А.М.Кучук // . – Київ, 2007. – 20 с.
13. Корнієнко М.В. Правоохоронна діяльність: адміністративно-правовий аспект / М.В. Корнієнко// Науковий вісник Херсонського державного у-ту. Серія Юридичні науки. Вип.3. Т.2. – 2013. – С.34-36
14. Правоохранительные органы: Учебное пособие / Н.В. Угольникова. – 4-е изд. – М.: ИЦ РИОР, 2009. – 134 с.
15. Белый И. Ю. Правоохранительные органы / И. Ю. Белый, Н.Н. Борисевич, Г. И. Загородский. – М. : Дашков и К, 2007. – 575 с.
16. Фокин В. М. Правоохранительные органы Российской Федерации: Учебник./ В. М.Фокин // – М.: «Былина», 2001. – 223 с.
17. Юзікова Н. С. Судові та правоохоронні органи України [Текст] : Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Н. С. Юзікова //.– Дніпропетровський національний ун-т. – К. : Істина, 2006. – 320 с.
18. Ведерніков Ю.А. Щодо визначення поняття правоохоронної діяльності / Ю.А.Ведерніков, В.К.Карпунчев, В.К.Шкарупа // Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України. – 2011. – №3. – С.102–111.
19. Дума В. Правозастосування та форми його здійснення / В.Дума // . – Правова інформатика. – 2006. – №3(11). – С.61-64
20. Сутність та особливості правоохоронної форми правозастосовчої діяльності / В. В.Дума // Право і суспільство. – 2012. – № 2. – С. 3-6.